

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

123. ÉVFOLYAM

2007

2

ARGUMENTUM KIADÓ

SZEMLE

A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár ősnymtatványainak és antikváinak katalógusa. – Catalogus incunabulorum et librorum sedecimo saeculo impressorum qui in Bibliotheca Dioecesis Sabariensis asservantur. Összeáll./composuit RÉTFALVI Gábor. Szombathely, 2006. Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár, 374 l.

A magyarországi régi könyvtárak anyagának modern feldolgozása az európai helyzethez hasonlóan csak kis lépésben halad előre. Az egyházi könyvtárak ráadásul többszörösen is hátrányban vannak. A szocializmus évtizedei alatt nem is volt tanácsos feltárni értékeiket – kockáztatni az elkobzást –, így (és a krónikus paphiány miatt) a könyvtárak személyzetét nem is fejlesztették. Ugyancsak elhanyagolták a régi könyvek feldolgozásához szükséges modern kézikönyvek beszerzését, elsősorban anyagi okokból. (Csak zárójelben: ezért is volna nagyon fontos, hogy az egyházi könyvtárak csatlakozni tudjanak az Európai Kutató Könyvtárak Szövetségéhez [Consortium of European Research Libraries], és ezzel ahhoz az adatbázishoz, amely részben helyettesíti a kézikönyveket az egyes kiadványok azonosításakor. Lásd erről V. ECSEDY Judit: *A Consortium of European Research Libraries (CERL) éves közgyűlése és szemináriuma.* = MKsz 2004. 1. sz. 86–88. megjelent írását.)

A Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár története a szélesebb szakmai közönség részéről is jobbra csak sztereotípiákból ismert, bár az utóbbi időben – igaz főként a 18. századi francia anyag – újból előtérbe került a gyűjtemény. A korai szakirodalomban rögzített tények kerülnek újra és

újra elmondásra. Így történt ez a mostani kötet előszavában is. Az alapító Szily János püspök 1791-ben saját könyvtárát tette a gyűjtemény alapjául, és az őt követő püspök, Herzan Ferenc emelte ezt a nagyobb könyvtárak sorába. Az anyaghoz több kutató tartalmilag is közelebb lépett, de ahogy említettem ezek az elemzések főként a felvilágosodás kori anyagot érintették (csak utalásképpen GUILBAUD, Juliette: *La diffusion des idées jansénistes par le livre français en Europe centrale aux XVIIe et XVIIIe siècles.* = MKsz 2005. 1. sz. 42–55.). Az előszóban felbukkant egy, a könyvtártörténeti szakirodalomban makacsul élő másik sztereotípiája is: Szily János a második Klimó György után, aki közösségi használatú könyvtárat hozott létre. (Vö. *Kassa város olvasmányai, 1562–1731.* Sajtó alá rend. GÁCSI Hedvig, FARKAS Gábor, KEVEHÁZI Katalin, LÁZÁR István Dávid, MONOK István, NÉMETH Noémi. Szeged, 1990. /Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 15./), továbbá lásd még a *Magyarországi magánkönyvtárak III. Bányavárosok olvasmányai, 1533–1750.* Sajtó alá rend. Viliam ČIČAJ, KEVEHÁZI Katalin, MONOK István, VISKOLCZ Noémi. Bp.–Szeged, 2003. OSzK–Scriptum. /Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 13/3./ c. sorozat köteteit, s találhatóak „Bibliotheca publica”-t, vagy „Publica libraria”-t, de röviden összefoglaltam a kérdést a Tarnai-emlékkönyvben is („*Libri in publica libraria exules scholastici*”). *Kísérlet egy fejléc értelmezésére, avagy a városi közösségi könyvtárak kialakulásáról Magyarországon.* In: *Tarnai Andor-emlékkönyv.* Szerk. KECSKEMÉTI Gábor. Bp. 1996. 181–187.)

Rétfalvi Gábor a mostani katalógusban 102 ösnyomtatvány, és 262 16. századi mű leírását adja, formailag a nemzetközi ajánlásokat követve. Ez azt jelenti, hogy minden egyes kiadványt azonosított, teljes példányleírást is adott: kolláció, kötés jellemzése, kézírásos bejegyzések jellemzése, illetve szövegük betűhív közlése. A kötet-történet kutatóinak fontos tudni, hogy a szombathelyi Zsoldos István és a passauai Franz Hindringer keze alól kikerült könyvek közül ma 811 darab regisztrált az egész gyűjteményben. A katalógus mutatói példaértékűen sokkal részletesebbek, mint az általában elvárt. Így például külön raktári jelzet mutató, évréndi mutató, illusztrációk mutatója, vagy címmutató is a kutatók rendelkezésére áll a kötetben. Külön közöl a szerző egy tulajdonosi, és egy könyvhasználói mutatót, ami komoly vállalkozás, hiszen a szűkszavú jegyzetekből nehezen elkülöníthető, hogy valakinek a birtokában volt a könyv, vagy csak használta valahol.

Mielőtt átfogóan dicséreném a katalógus összeállítóját, gyorsan megfogalmaznám hiányérzetemet is. A kötet elbírta volna egy könyvtártörténeti bibliográfiát. Sajnos nem túl nagyszámú közlemény jelent meg, de ez a kötet-katalógus jó alkalom lett volna a teljes historiográfiai anyag számbavételére. Annál is inkább fontos lett volna, mert a bevezetőhöz a szerző jegyzeteket sem írt. Említ ugyan helyismereti szerzőket (Pálinkás Géza, Géfin Gyula, Pataki László, Dobri Mária), de a megjelent műveket bibliográfiailag nem jeleníti meg. Ami nekem leginkább hiányzik, a mostani katalógus során kézbevert és feltárt forrásanyag szembesítése a már régebben megjelent szakirodalom állításaival. A bejegyzések ugyanis részben érdekességeket mutatnak fel, részben a gyűjtemény genezisét jellemzik.

A németújvári ferencesek könyvei bizonyára kölcsönzéssel kerülhettek Szombathelyre, vagy ki tudja? Theodor Domstein *Botaniconja* (Frankfurt am Main, 1540) Batthyányi Boldizsártól a helyi protestáns iskolába, onnan a ferences rendhez került (126. tétel). De mikor, és miért került Szombathelyre? A másik Batthyány Boldizsár könyvtárából származó kötet (egy a német arisztokráciát bemutató gyűjtemény, Heinrich

Pantaleon, 276. tétel) nem volt a ferenceseké, és ugyancsak kérdés, mikor jutott a szombathelyi papi szeminárium könyvtárába? Batthyányi Boldizsár könyvtárának rekonstrukciójából ezek hiányoznak, Pantaleon művének egy másik, német kiadása volt eddig csak ismert (vö. *Bibliotheken in Güssing im 16. und 17. Jahrhundert*. Hrsg. von István MONOK, Péter ÖTVÖS. Band II: MONOK, István–ÖTVÖS, Péter–ZVARA, Edina: *Balthasar Batthyány und seine Bibliothek*. Red. von István MONOK. Eisenstadt, 2004. /Burgenländische Forschungen. Sonderband XXVI./ 65). Az ugyancsak Németújváron volt, de a Beythe család környezetében használt Philipp Melanchthon-kötet más jellegű kérdéseket vet fel. Vajon a supralibrosként közölt „JOB KAWASY” névnek nem egy rosszul olvasott változata a címlapról „Job Zanatij”-ként közölt bejegyzés, és ugyanitt (252. tétel) a Gyalui Torda Zsigmondra vonatkozó jegyzet nem azt jelzi, hogy ő volt a könyv használója (ahogy az a mutatókból kiderülne), hanem a fol. 48-on rá vonatkozó megjegyzés szerepel.

A 18. századi Nádasdy-generációk könyvtáraitól keveset tudunk, ezért érdekes a családi könyvtár egy darabjának (Aristoteles, 26. tétel) felbukkanása. Ez Nádasdy Imre tulajdona volt (bár ezt a szerzőnek nem sikerült azonosítania), aki a könyvtárát a vátszentkúti szervitáknak ajándékozta (sajnos ez az intézmény kimaradt a mutatókból), ahonnan – feltehetően II. József korában, vagy azt közvetlen követően – került a könyv Szombathelyre.

Egy helytörténész nyilván sokkal több érdekességet tud kiemelni a katalógusból, azonosítani nem teljes neveket, amelyek a bejegyzésekben szerepelnek. Ezért lenne fontos az on line katalógus, pontosabban a könyvtár régi könyveinek leírása a magyarországi közös régi könyv katalógusba, hogy a sok helyre szétszóródott könyvtárak tulajdonosi bejegyzéseit összeszedni, illetve esetenként javítani lehessen.

Az említett hiányosságok, illetve kiegészítési javaslatok természetesen semmit nem vonnak le a kötet értékéből. Nagyon fontos lenne, ha valamennyi magyarországi könyvtár régi állományának elkészülne az ilyen szakszerű katalógus.

lógusa, hiszen ma a hazai és a nemzetközi szakmai együttműködés igényli az ilyen a köteteket, a közös adatbázist. Védi is a könyveket a katalógus. Ha ismert a bejegyzések anyaga, nem biztos, hogy egy-egy mű, egy-egy kiadásának minden példányát kézbe kívánja venni a kutató, vagy – és sajnos erre is készülni kell – a lopások felderítésének nagyobb az esélye, ha az eltulajdonított példány adatai a piaci szereplők és a rendőrség számára is ismertek.

MONOK ISTVÁN

Notes, rapports et témoignages français sur la Hongrie 1717–1809. Par Charles KECSKEMÉTI. Paris – Budapest – Szeged, 2006. Institut Hongrois – Bibliothèque nationale Széchényi, 388 l. /Documenta Hungarorum in Gallia II./

Magyarországra vonatkozó francia levéltári forrásokat gyűjt egy kötetbe a Párizsi Magyar Intézet, az Országos Széchényi Könyvtár és a SZTE Történeti Intézet közös kiadványa *Notes, rapports et témoignages français sur la Hongrie 1717–1809* címmel. A „Documenta Hungarorum in Gallia” sorozatban megjelent kiadvány előzménye az a két forrásgyűjtemény, amely az 1960-as évek elején jelent meg a brüsszeli Nagy Imre Politikatudományi Intézet gondozásában. A *Témoignages français sur la Hongrie à l'époque de Napoléon*, illetve a *Notes et rapports français sur la Hongrie au XVIIIe siècle* címet viselő két kötetet Kecskeméti Károly szerkesztette.

A nemrég egy kötetben újra kiadott és néhány kiegészítéssel bővített gyűjtemény huszonnyolc különféle természetű dokumentumot tartalmaz kronológiai sorrendben: egy útbeszámolót, két értekezést az ország gazdasági fontosságáról, illetve diplomaták és hadmérnökök jelentéseit. A szövegek a 18. század és a napóleoni korszak Magyarországhoz kapcsolódnak. Szerzőjük két kivétellel francia.

Egyes írások kizárólag az ország politikai életével, illetve politikai intézményeivel foglalkoznak; mások kitérnek az ország földrajzára, a lakosság összetételére, életmódjára, életszín-

vonására, vallási megoszlására, az ország gazdasági helyzetére, az utak és hidak állapotára.

A dokumentumok csaknem felét a francia udvar megbízottainak beszámolóí teszik ki. Noailles márkija 1783 és 1792 között diplomáciai tevékenységet folytatott Bécsben. A különféle ügyek intézése mellett feladata volt a Habsburg Monarchia belügyeinek, II. József személyének, illetve politikájának a megismerése és az arról való tájékoztatás. Ami a belügyeket illeti, Noailles jelentéseiben csak Belgiumról és Magyarországról ír részletesebben. Rendkívül szkeptikusan figyeli II. József reformjait, nem hisz abban, hogy keresztülvihetők lennének. Közben egyre nagyobb szimpátiát érez Magyarország iránt. Kecskeméti szerint Noailles magyar informátora Ürményi József lehetett.

Hazánk, mint Franciaország egyik fő ellenfelének hátországa, Napóleon érdeklődését is felkeltette. Megfigyelőket küldött Magyarországra Gérard Lacuée (1801–1802) és a kor egyik kiemelkedő politikai gondolkodója, Adrien Lezay-Marnesia (1802) személyében, hogy küldjenek jelentéseket, amelyek alapján pontosabb képet kaphat a magyar-osztrák viszonyról. Lacuée mint bécsi követségi titkár a pozsonyi diétára ment, Lezay pedig a magyar mezőgazdaság tanulmányozásának ürügyén járta be az ország egy részét. Ez utóbbi nagyszerű megfigyelő volt, Kecskeméti véleménye szerint ő írta a kötet legizgalmasabb darabjait.

A gyűjteményben két olyan dokumentum található, amely kizárólag gazdasági szempontból tárgyalja Magyarországot. Az egyik az alsómagyarországi bányákról szól, amelyek iránt az 1760-as években Born Ignácnak és Hell József Károlynak köszönhetően igen megnőtt Európa érdeklődése. Előbbi a nemesfémek amalgamozására vonatkozó találmányával tett szert világhírré, utóbbi pedig a bányavizek mérséklésére kifejlesztett gépeivel. A dokumentumban a Hell-féle, 1753-ban kifejlesztett léggépnek részletes ismertetése található.

A másik gazdasági tárgyú írás kereskedelmi együttműködést szorgalmaz Franciaország és a Habsburg birodalom között. A két nagyhatalom Poroszország ellen kötött politikai érdek-